

Länsstyrelsen
Västmanlands län

Skötselplan för naturreservatet Utterdalen i Skinnskattebergs kommun

Innehåll

BESKRIVNINGSDDEL	2
1. Syftet med naturreservatet	2
2. Uppgifter om naturreservatet	2
3. Beskrivning av området	3
3.1 Topografi och läge	3
3.2 Geologi och hydrologi	4
3.3 Mark- och vattenanvändning	4
3.4 Biologiska bevarandevärden	5
3.5 Kulturrehistoriska bevarandevärden	11
3.6 Geologiska bevarandevärden	12
3.7 Intressen för friluftsliv	12
PLANDEL	13
4. Skötselområden med bevarandemål och åtgärder	13
Skötselområde 1: Vattendrag, ca 1 375 m	13
Skötselområde 2: Skog, ca 35 ha	13
Skötselområde 3: Huvudsakligen öppna kärr, ca 3 ha	14
Skötselområde 4: Utvecklingsmark, ca 6 ha	14
Friluftsliv	15
5. Uppföljning och tillsyn	16
5.1 Uppföljning av skötselåtgärder	16
5.2 Uppföljning av bevarandemål	16
5.3 Tillsyn	16
6. Kostnader och finansiering	16
7. Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder	16
8. Referenser	16
Bilaga	18

BESKRIVNINGSEDEL

1. Syftet med naturreservatet

Syftet med naturreservatet är att:

- vårda och bevara ett relativt ostört vattendrag med anslutande källstråk, sumpskogar och kärr,
- återställa och bevara ett naturskogsartat barrskogsområde med naturlig trädslagsblandning och åldersstruktur samt hög andel död ved,
- bevara den biologiska mångfald som är knuten till naturliga vattendrag, våtmarker och barrnaturskog med strukturer som källflöden, hög mark- och luftfuktighet, död ved, gamla träd och stora block,
- tillgodose allmänhetens behov av naturupplevelser och rekreation genom att göra området mer lättillgängligt, utan att områdets natur- och kulturvärden riskerar att ta skada.

Syftet ska nås genom att:

- produktionsinriktat skogsbruk och andra former av markexploatering förbjuds,
- större delen av området lämnas för fri utveckling,
- igenväxningsvegetation i öppna kärr hålls tillbaka vid behov,
- informationstavlor, vandringsleder och besöksparkering anläggs och underhålls.

2. Uppgifter om naturreservatet

Objektnamn	Utterdalen
NVR-id	2014681
Skyddsform	Naturreservat
Län	Västmanland
Kommun	Skinnskatteberg
Lägesbeskrivning	ca 2 km SSO om Färna
Karta	Terrängkartan: 11G NV Västerås Fastighetskartan: 11G 5a
Naturgeografisk region	27, Skogslandskapet norr om norrlandsgränsen
Kulturgeografisk region	Bergslagen
Fastigheter	del av Färna 2:1, del av Långnäla 1:1
Förvaltare	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Areal	44,1 ha

Markslag	Produktiv skogsmark	41,7 ha
	varav barrskog	39,7 ha
	varav lövskog	0,8 ha
	varav kalhygge	1,2 ha
	Myrimpediment	2,2 ha
	Övrig mark (väg)	0,1 ha
	Vatten (bäck)	0,1 ha
Naturtyper enl. Natura 2000	7142 Intermediära kärr och gungflyn/7160	
	Mineralrika källor och källkärr av fennoskandisk typ	2,9 ha
	9010 Västlig taiga, med undergrupper:	35,6 ha
	9007 Sumpbarrskog	3,4 ha
	9011 Granskog	21,0 ha
	9012 Tallskog	5,3 ha
	9015 Barrblandskog	4,9 ha
	9016 Blandskog	0,7 ha
	9017 Triviallövskog	0,3 ha
	9080 Lövsumpskog	0,3 ha
	91D0 Skogsbevuxen myr	1,6 ha

3. Beskrivning av området

Reservatsområdet omfattar en markerad och bitvis brant bäckdal, Utterdalen, samt en del av Flybergens västra sluttning. Utterdalsbäcken omges huvudsakligen av sluten barrskog och sumpskog av olika typer. Den passerar också genom två större öppna kärrstråk. Bergsslutningen domineras av gran- och barrblandskog av frisk ristyp, men lövrika bestånd och ren tallskog förekommer också. I sluttningens övre delar finns två våtmarker med glest, talldominerat trädskikt. Skogen i området är till största delen naturskogsartad med flerskiktat trädskikt, inslag av gamla träd och gott om död ved. Längst i norr och i söder finns dock större partier med hyggen och ungskog.

3.1 Topografi och läge

Naturreseptatet Utterdalen är beläget ca två km sydsydost om samhället Färna, mellan Flybergen i öster och sjön Långsvans nordligaste del i väster. Området ligger i den naturgeografiska regionen "Skogslandskapet norr om norrlandsgränsen". Reservatet utgörs av en bäckdal, som löper i riktning sydsydost-nordnordväst, med anslutande del av Flybergens västsluttning. Bäckdalen är bitvis smal med tämligen branta sidor; andra delar, framför allt längs kärrstråken i söder, är bredare och flackare. Reservatets högsta delar, i bergsslutningen, ligger på ca 130 m.ö.h., medan den lägsta delen, där bäcken rinner ut ur reservatet i nordväst, ligger på ca 80 m.ö.h. Reservatet avgränsas i norr, söder och väster av hyggen och ungskog, i öster av en kraftledningsgata, och i nordvästra hörnet av en brukningsväg med vändplan samt åkermark.

3.2 Geologi och hydrologi

Berggrunden i området utgörs av gnejsgranit. Denna överlagras huvudsakligen av sandig morän med några större partier av kärr- och mossetorv. Små inslag finns också av glaciallera och svallsand. Terrängen i bergsslutningen är till stora delar storblockig, och på vissa håll går berget i dagen som hållar eller lodytor.

Utterdalen ligger i Norrströms huvudavrinningsområde, delavrinningsområde "Inloppet i Långsvan". Nära reservatets södra gräns har Utterdalsbäcken sin huvudkälla, och rinner sedan genom hela reservatet i nordnordvästlig riktning. Bäckens får även påfyllning från andra, mer diffusa källflöden samt från myrmarker i bergsslutningen. I nästan hela sitt lopp genom reservatet är bäckfåran naturlig, men nära reservatsgränsen i nordväst övergår bäcken i ett dike.

3.3 Mark- och vattenanvändning

Historisk markanvändning

I den geometriska kartan över Färna bruk m.m. från 1696, liksom i äldre sockenkartor, är Utterdalsbäcken inte inritad, vilket kan bero på att den bedömdes sakna ekonomisk betydelse. Dagens reservatsområde verkar vid slutet av 1600-talet ha utgjorts helt av skogs/utmark, förutom möjligen den nordvästligaste delen som ser ut att ha ingått i hagmarkerna runt gården Gräna ("Jacob kolares torp" i äldre kartor). Man kan anta att skogen i området levererade mycket virke, ved och kol till järnbruket med underlydande gårdar. Redan i denna karta syns den s.k. Kyrkvägen (se nedan under 3.5 *Kulturhistoriska bevarandevärden*), liksom en väg som vid denna tid gick västerut från Kyrkvägen tvärs över reservatsområdet men som i dag är obefintlig.

I kartor från tidigt 1800-tal ser man att Utterdalsbäcken redan vid denna tid var delvis dikeslagd; dock började diket längre nedströms än i dag. Bäckdalen i nordvästra delen av reservatsområdet, åtminstone uppströms till det norra av de två öppna kärrstråken, nyttjades som slåttermark och var med säkerhet mycket öppnare än i dag. Ett parti på högre belägen, stenbunden mark på bäckdalens östra sida, också i nordvästra delen av reservatsområdet, användes som betesbacke och var troligen glest trädbevuxet. Den omgivande skogsmarken beskrivs som stenbunden och huvudsakligen bevuxen med gran och tall. De s.k. Baktråget och Finnkällemossen i Flybergens sluttning (se *Vegetation, flora och fauna*) är inritade, men betecknas som "odugliga".

Häradsekonomiska kartan från tidigt 1900-tal visar att större delen av området vid denna tid upptogs av barrskog med stora lövinslag, sannolikt en tämligen hårt huggen skog mot slutet av järnbruksepoken. Detta bekräftas än i dag av förekomster av äldre avverkningssstubbar samt på sina håll av ett luckigt eller likåldrigt trädskikt. Utterdalsbäckens dike hade då fått sin nuvarande sträckning. Baktråget samt en våtmark nära reservatsgränsen i nordväst som i dag är lövsumpskog verkar ha nyttjats som slåtterängar, möjligen även de andra våtmarkerna i området vilka då var öppnare än i dag. Ett litet parti kring reservatsgränsen i nordväst var åkermark åtminstone in på 1960-talet. I övrigt visar ekonomiska kartan, baserad på flygbilder från tidigt 1960-tal, på ett tämligen

slutet skogsområde utan större avverkningsytor. Då hade bruksverksamheten vid Färna lagts ned (1930), varefter staten genom Domänverket förvärvat brukets fastigheter.

Nuvarande mark- och vattenanvändning

Sveaskog (tidigare Domänverket och AssiDomän) är den stora markägaren i trakten sedan 1930-talet. Inom reservatet finns i dag relativt nyupptagna hyggen och ungskog längst i norr och i söder samt längs västra gränsen. (Ortofotot i skötselplanekartan, bilaga 2.1, är taget innan hygget i norr togs upp.) En skogsbilväg går in en kort sträcka i reservatet på västra sidan och slutar i en vändplan. Området nyttjas även för jakt. Kyrkvägen används fortfarande som strövstig, men besöksfrekvensen är sannolikt låg. Längs reservatets östra gräns går en kraftledningsgata, men ledningen har avlägsnats under 2000-talet.

3.4 Biologiska bevarandevärden

Trots sin ringa yta innehåller reservatet flera intressanta och i länet mindre vanliga naturtyper, såsom förhållandevis opåverkade källor och vattendrag, mineralrika kärr samt äldre barr- och sumpskog av olika slag. Mer än hälften av skogen i området har en beståndsmedelålder på över 100 år. Ett stort värde ligger i de rikliga mängderna död ved, främst i form av granolågor och -stubbar i olika stadier av nedbrytning. Dessa är viktiga substrat för många vedväxande arter av mossor, lavar och svampar. Tillgången på riktigt gamla och grova träd är sämre. På vissa håll är skogen tydligt påverkad av skogsbruk och ger än så länge ett något trivialt intryck, med tämligen ensartade bestånd och svagt utvecklade fält- och bottenskikt. Merparten av området har dock en naturskogsartad karaktär med flerskiktat trädsikt, naturlig trädslagsblandning och kraftiga mosstäcken.

Det är till Utterdalsbäcken och dess närmaste omgivning som områdets speciella naturvärden i hög grad är koncentrerade. Här finns bl.a. sumpskogsstråk med högre andel lövträd och rikare moss- och örtflora än de torrare delarna av skogen, och tillgången på död ved är här ofta mycket god. Fuktiga, murkna lågor i anslutning till bäcken är viktiga substrat för vedkryptogamer. Själva bäcken utgör genom sin relativa ostördhet, höga vattenkvalitet och rikedom på naturliga, kalla källflöden en ovanlig och artrik limnisk miljö. De öppna myrpartierna längs bäcken, men även de trädklädda våtmarkerna uppe i bergsslutningen, är värdefulla då de är opåverkade av dikning. De bidrar till områdets variation och biologiska mångfald genom vegetationstyper som avviker från den omgivande skogsmarkens. Särskilt kärret längst i söder hyser, tack vare källpåverkan, en mer krävande flora med inslag av rikkärrsarter. I våtmarkerna finns även gott om äldre men klenvuxna barrträd och torrakor.

Utterdalen ingår i den skogliga värdetrakten "Ramnäs" i den regionala strategin för formellt skydd av skog (Länsstyrelsen & Skogsstyrelsen 2006). De utpekade värdena i värdetrakten är örtrik granskog, asprika skogar, orörda myrmarker samt stor artrikedom. De särskilt skyddsvärda arter som rapporterats från reservatsområdet (se tabell 1) är nästan uteslutande knutna till äldre, gärna fuktig och skuggig, barrdominerad skog och/eller ostörda våtmarker och vattendrag. Det

är därför viktigt att området skyddas från produktionsinriktat skogsbruk, markavvattning och andra större ingrepp, och får utvecklas så fritt som möjligt.

Vegetation, flora och fauna

Utterdalsbäcken rinner långa sträckor genom sluten, grandominerad skog (naturtyp enligt Natura 2000: Västlig taiga med undergrupper), dels gran- och barrblandskog av frisk ristyp, dels sumpbarrskog med inslag av tall, björk och klibbal. I nordväst finns också ett parti med lövsumpskog, dominerat av klibbal och björk (Natura 2000: Lövsumpskog). Bäckens och dess källor är väl undersökta vad gäller bottenfaunan (Naturvårdsverket 2005, P.-E. Lingdell, muntl.). Här finns många arter av små bottendjur, bl.a. goda förekomster av kräftdjuret sötvattensmärla som är knutet till rena och försumningsopåverkade vatten. Den höga fuktigheten, beskuggningen från träden och det förhållandevis jämna lokalklimatet i bäckens närhet gör att många känsliga arter av mossor, örter och svampar trivs här, särskilt i partier av sumpskog med gott om murken ved samt bland block och stenar i direkt anslutning till bäcken. Några exempel på mindre vanliga arter som har påträffats i dessa miljöer är missne, dvärghäxört, stubbträdmossa, stor måntandsmossa, dunmossa och vedsvampen stjärntagging.

Bäcken går också genom två öppna kärrstråk, ett större i anslutning till bäckens huvudkälla längst i söder och ett mindre ca 300 m längre norrut. Det norra kärret kantas av barrskog och är av intermediär typ med ganska ordinär vegetation dominerad av starr och vitmossor (Natura 2000: Intermediära kärr och gungflyn). Det södra kärret avgränsas från den omgivande hyggesmarken av en gles ridå av sumpbarrskog. Även detta kärr är intermediärt i sin norra del, men övergår söderut i en rikare kärrtyp allteftersom påverkan från mineralrikt källvatten ökar (Natura 2000: Mineralrika källor och källkärr av fennoskandisk typ). Här kan man hitta mindre vanliga s.k. brunmossor som även trivs i kalkkärr, bl.a. guldskedmossa och piprensarmossa, samt örter som t.ex. slätterblomma (*Parnassia palustris*). Dessa kärr har hållits öppna dels genom det höga vattenståndet, dels sannolikt genom slätter i äldre tider. I dag växer träd, huvudsakligen tall men även en del gran och björk, in på vissa av de tidigare helt öppna kärrytorna.

De högre belägna delarna av reservatet, i Flybergens västsluttning, domineras av olika typer av Västlig taiga, främst gran- och barrblandskog av frisk ristyp. Gran och tall dominerar trädskiktet, men inslag av björk, asp och rönn finns också. I de mer naturskogsartade delarna har marken ett mer eller mindre sammanhängande mosstäcke och ett lågvuxet fältskikt av bl.a. blåbär, lingon, linnea (*Linnaea borealis*), skogsstjärna (*Trientalis europaea*) och vårfryle (*Luzula pilosa*). Även örtrika partier med bl.a. ormbär förekommer, ofta i anslutning till diffusa källdråg som rinner ner mot bäcken. Barrträden är ofta draperade med hänglavar, däribland den rödlistade garnlaven, och på äldre granstammar kan man hitta gammalgranslav. På många håll finns ansamlingar av barrlågor, varav de äldre har riklig påväxt av olika mossor (bl.a. den rödlistade vedtrappmossan) och lavar. Svampfloran är otillräckligt undersökt, men bl.a. har de vedväxande tallticka och vedticka samt marksvamparna grangräticka och dofttaggsvamp påträffats. Mot den högre terrängen i sydost ökar inslaget av tall, och vissa partier är av typen

mager, gles tallskog med renlavdominerat bottenskikt. Generellt är de sydöstra delarna av reservatet mindre naturskogsartade och artfattigare än de västligare och nordligare delarna.

I bergsslutningens centrala resp. nordöstra del finns också två större våtmarkspartier på torvmark, förbundna med varandra av ett sumpstråk. Den södra våtmarken ("Finnkällemossen" i äldre kartor) har karaktären av tallmosse (Natura 2000: Skogsbevuxen myr), med glest trädskikt dominerat av senvuxen tall och med små inslag av yngre björk, gran och klibbal. Det artfattiga fältskiktet domineras av ris som skvatram, odon och hjortron samt tuvull. Den norra våtmarken har mer karaktären av sumptallskog med stor inblandning av klibbal, björk och gran, och översilas norrut av ett svagt källflöde från våtmarkens södra del. Kärret kring källan är vått och trädöst med starrdominerat fältskikt, och här visar förekomster av knoppvitmossa och purpurvitmossa (*Sphagnum warnstorffii*) på mineralrika förhållanden. Strax väster om denna våtmark finns ett intressant glupartat parti, d.v.s. en grund, tidvis vattenfylld marksänka med underjordiska till- och utlopp (se "Baktråget" under 3.5 Kulturhistoriska bevarandevärden). Under den torrare delen av året är glupen en gräs- och mossbevuxen, nästan helt träd- och buskfri glänta i den täta skogen.

Även många fåglar, bl.a. flera ugglor, hackspettar och mesar, är knutna till äldre skog med gamla, grova eller döda träd för bobygge eller födosök. Fågellivet i Utterdalen är inte så väldokumenterat, men typiska barrskogsarter som spillkråka, tjäder, morkulla (*Scolopax rusticola*), svartmes (*Parus ater*) och tofsmes (*P. cristatus*) har observerats och häckar troligen i eller i närheten av reservatet.

Tabell 1. Naturvårdsintressanta arter observerade i naturreservatet Utterdalen. De fågelarter som tagits upp är sådana som kan antas häcka, eller regelbundet uppehåller sig, i området. Kategorier för rödlistade arter (ArtDatabanken 2010): (VU) Sårbar; (NT) Nära hotad. Arter betecknade med (EU) är utpekade i EU:s fågeldirektiv resp. art- och habitatdirektiv. (S) är Skogsvårdsorganisationens signalarter (Skogsstyrelsen 2005). (§) är fridlysta arter. (MA) är mindre allmänna arter. De olika arternas viktigaste ekologiska krav är också listade.

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kategori	Ekologiska krav
FÅGLAR			
<i>Aegolius funereus</i>	pärluggla	EU	hålträd, god tillgång på smågnagare
<i>Dryocopus martius</i>	spillkråka	EU	grova träd
<i>Tetrao tetrix</i>	orre	EU	öppen myr, björk
<i>T. urogallus</i>	tjäder	EU	äldre tallskog, våtmarker
KRÄFTDJUR			
<i>Gammarus pulex</i>	sötvattensmärla		rena, försumnings-opåverkade vatten
KÄRLVÄXTER			
<i>Calla palustris</i>	missne	S	sumpskog
<i>Carex disperma</i>	spädstarr	S	sumpskog, bäckkanter
<i>C. loliacea</i>	repestarr	S	sumpskog, bäckkanter
<i>Circaea alpina</i>	dvärghäxört	S	sumpskog
<i>Corallorhiza trifida</i>	korallrot	S, §	sumpskog, myrkanter

<i>Dactylorhiza maculata</i>	jungfru Marie nycklar	S, §	frisk-fuktig skog
<i>Lycopodium clavatum</i>	mattlumner	(§)	mager skog
<i>Paris quadrifolia</i>	ormbär	S	frisk-fuktig, skuggig skog
MOSSOR			
<i>Amphidium mougeotii</i>	kuddtrattmossa	MA	skuggiga bergbranter
<i>Anastrophyllum hellerianum</i>	vedtrappmossa	NT, S	murkna barrlåg
<i>Buxbaumia viridis</i>	grön sköldmossa	EU, S, §	murken granved
<i>Calliergon richardsonii</i>	guldskedmossa	MA	rika kärr
<i>Cephalozia catenulata</i>	stubbtrådmossa	NT	murken granved i sumpskog
<i>Frullania fragilifolia</i>	späd frullania	MA	bergväggar
<i>Geocalyx graveolens</i>	terpentinmossa	S	murken ved i fuktig skog
<i>Harpanthus flotovianus</i>	stor måntandsmossa	MA	sumpgranskog
<i>Herzogiella striatella</i>	trind spretmossa	S	fuktig, skuggig skog
<i>Homalothecium sericeum</i>	guldlockmossa	S	klippor och block
<i>Hylocomiastrum umbratum</i>	mörk husmossa	S	fuktig, skuggig skog
<i>Jungermannia leiantha</i>	rörsvepemossa	S	sumpskog
<i>Lejeunea cavifolia</i>	blåsfliksmossa	S	fuktiga, skuggiga miljöer
<i>Mnium stellare</i>	blek stjärnmossa	S	fuktig, skuggig skog
<i>Neckera complanata</i>	platt fjädermossa	S	bergväggar och grova aspar
<i>Nowellia curvifolia</i>	långfliksmossa	S	murkna granlåg
<i>Paludella squarrosa</i>	piprensarmossa	MA	rika kärr
<i>Pseudocalliergon trifarium</i>	maskgulmossa	MA	rika kärr
<i>Pseudobryum cinclidioides</i>	källpraktmossa	S	källpåverkad sumpskog
<i>Rhytidiadelphus subpinnatus</i>	skogshakmossa	S	sumpskog
<i>Sphagnum quinquefarium</i>	kantvitmossa	S	frisk-fuktig granskog
<i>S. teres</i>	knoppvitmossa	MA	rika kärr
<i>S. wulfianum</i>	bollvitmossa	S	sumpbarrskog
<i>Splachnum ampullaceum</i>	komossa	MA	spillning i kärr
<i>S. rubrum</i>	röd parasollmossa	MA	spillning i fuktig skog
<i>Thuidium tamariscinum</i>	stor tujamossa	MA	sumpskog
<i>Trichocolea tomentella</i>	dunmossa	S	källpåverkad, skuggig mark
<i>Zygodon rupestris</i>	stor ärgmossa	MA	bergväggar
LAVAR			
<i>Alectoria sarmentosa</i>	garnlav	NT, S	gammal barrskog
<i>Imadophila ericetorum</i>	vitmosslav	S	murken ved i fuktig skog
<i>Lecanactis abietina</i>	gammelgranslav	MA	gamla granar
<i>Microcalicium ahlneri</i>	kortskaftad ärgspik	S	murkna tallstubbar
SVAMPAR			
<i>Asterodon ferruginosus</i>	stjärntagging	NT, S	murken ved i barr- och blandskog
<i>Boletopsis leucomelaena</i>	grangråticka	VU, S	äldre örtrik granskog
<i>Hydnellum suaveolens</i>	dofttaggsvamp	NT, S	äldre barrskog
<i>Phellinus pini</i>	tallticka	NT, S	gamla tallar
<i>P. viticola</i>	vedticka	S	barrlåg
<i>Ramaria flava</i> s. lat.	gul fingersvamp	S	äldre barrskog

Beskrivning av skötselområden

Skötselområde 1: Vattendrag

Skötselområdet består av Utterdalsbäckens hela sträckning genom reservatet. I stort sett hela bäcken rinner i sin naturliga fåra, förutom de sista bortåt 100 meterna innan reservatsgränsen i nordväst som är dikeslagda. Den rika bottenfaunan tyder på att vattenkvaliteten är god, men det är troligt att hydrologin är påverkad genom skogsbruksåtgärder i bäckens avrinningsområde. Inga åtgärder bedöms vara nödvändiga.

Fig. 1. Blockrik del av Utterdalsbäcken.

Skötselområde 2: Skog

Skötselområdet omfattar i stort sett de delar som täcks av skog med beståndsmedelåldrar på ca 30 - 120 år (varav övervägande delen över 100 år), d.v.s. större delen av reservatet. Området omfattar flera olika naturtyper (sumpbarr-, gran-, tall-, barrbland-, bland- och triviallövskog, lövsumpskog, skogsbevuxen myr) som i dag har mer eller mindre gynnsam bevarandestatus. Naturskogsriterierna (trädkontinuitet, skiktning, andel gamla träd och död ved, artinnehåll) varierar över området beroende på skogsbruk i äldre tid. Hela skötselområdet skulle gynnas av att lämnas för fri utveckling, för att bevara de naturskogsartade bestånden och utveckla de mer påverkade delarna.

Fig. 2. Barrblandskog i Flybergens västsluttning.

Skötselområdet omfattar också fornminnen, se 3.5 *Kulturhistoriska bevarandevärden*. Dessa kan behöva viss skötsel, vilken dock inte kan anses strida mot bevarandemålen för skötselområdet i stort.

Skötselområde 3: Huvudsakligen öppna kärr

Skötselområdet består av de två öppna kärrstråken längs bäcken, inklusive omgivande trädridåer. Områdets värde ligger främst i den rikkärrsartade floran i de mest källpåverkade delarna längst i söder, men båda kärrstråken bidrar till att öka variationen och artrikedomen i reservatet. Det är önskvärt att skötselområdet bibehåller sin öppna karaktär. En viss invandring av ungträd märks i delar av området, men åtminstone de våtaste partierna kommer troligen att förbli öppna. Häradsekonomska kartan visar att träd stod i det södra kärret redan i början av 1900-talet. Vegetationsutvecklingen bör dock följas, då kraftiga uppslag av sly och buskar skulle kunna tyda på att hydrologin i området är störd till följd av skogsbruk och vägdragningar i omgivningarna. Röjning av igenväxningsvegetation kan bli nödvändig, viktigast i de rikare, källpåverkade delarna.

Fig. 3. Kärret längst i söder, med bäckdråg.

Skötselområde 4: Utvecklingsmark

Skötselområdet består i dag av öppna hyggen och yngre, delvis planterad, skog med beståndsmedelåldrar på ca 10 - 20 år. En kort sträcka av en skogsbilväg med vändplan ingår också. Målet är att skötselområdet ska uppnå ett naturskogsliknande tillstånd, efter de naturliga förutsättningarna. Hela skötselområdet bör lämnas för fri utveckling, men det är ännu oklart om skogsbilvägen även i fortsättningen kommer att användas för skogsbruket utanför reservatet eller inte.

Fig. 4. Hygget i norr, vid gränsen mot skötselområde 2.

3.5 Kulturhistoriska bevarandevärden

Inom reservatsområdet har Riksantikvarieämbetet registrerat fyra fornminnen, varav tre är naturbildningar med namn och folklig tradition. En gammal väg, numera en smal men tydlig stig, går längs Flybergens västsluttning genom en stor del av reservatet (RAÄ-nummer: Gunnilbo 65:1). Den kallades traditionellt Kyrkvägen, sannolikt för att traktens invånare tog sig till kyrkan i Gunnilbo via den. Invid vägen i reservatets norra del ligger ett stenblock med namnet Fjärsmän, där förbipasserande i äldre tider lade kvistar och grenar (ett s.k. offerkast; Gunnilbo 62:1). Detta gjordes för att avvärja olycka, då enligt uppgift en död man en gång påträffats här. Strax norr om offerkastet finns en tidvis översvämmad marksänka, Bakträget, som förr i världen ska ha varit så full med vatten att den kunde användas som badplats (Gunnilbo 64:1). Slutligen finns, nära vägen där denna passerar Finnkällemossen, en källa med namnet Finnkällan som har mycket klart vatten (Gunnilbo 63:1).

Fig. 5. Bakträget sommartid.

Endast Gunnilbo 62:1 är klassad som fast fornlämning enligt 2 kap. 1 § lagen om kulturminnen m.m. För fornminnenas lägen, se beslutskarta (bilaga 1 till reservatsbeslutet).

3.6 Geologiska bevarandevärden

Den bitvis markerade bäckdalen och de branta, blockrika bergssidorna skänker området ett geomorfologiskt värde. Även glupen Baktråget är en geologiskt intressant bildning.

Fig. 6. Blockig bergbrant i norr.

3.7 Intressen för friluftsliv

Utterdalen ligger nära Färna samhälle och kan därifrån nås via brukningsvägar söder om Färna herrgård. Trots detta är besöksfrekvensen sannolikt låg, då området är litet och ligger något avsides i ett tämligen hårt brukat skogslandskap. Två vägar leder fram till vändplaner vid reservatets nordvästra resp. västra gräns (se skötselplanekarta, bilaga 2.1), men den södra av dessa är i sämre skick. Ovanför bergbranterna är terrängen lättgången, och man kan vandra en lång sträcka genom reservatet på den gamla Kyrkvägen.

Reservatet är omgivet av brukade marker men ger ändå ett ostört och på sina håll vildmarksartat intryck, särskilt i myrpartierna och de klippigare delarna av Flybergens sluttning. Området har betydelse för allmänhetens möjligheter till rekreation och naturupplevelser. Det bör också vara intressant för botaniska studier, framför allt för bryologer, och för studier av livet i ett naturligt vattendrag.

PLANDEL

4. Skötselområden med bevarandemål och åtgärder

Reservatet har delats in i fyra skötselområden. För skötselplanekarta, se bilaga 2.1.

Skötselområde 1: Vattendrag, ca 1 375 m.

Bevarandemål

Längd:

- Längden av vattendraget ska vara minst 1 375 m.

Strukturer och funktioner:

- Vattendraget ska ha en naturlig fåra i hela sin sträckning inom reservatet.
- Områdets hydrologi och hydrokemi ska vara ostörda.

Typiska arter:

- Populationen av sötvattensmärsla ska inte minska jämfört med populationen år 2003 (referens: Limnodata).

Skötselåtgärder

- Skötselområdet lämnas för fri utveckling.

Skötselområde 2: Skog, ca 35 ha.

Bevarandemål

Areal:

- Arealen av naturtypen Västlig taiga (med undergrupper) ska vara minst 35 ha.
- Arealen av naturtypen Lövsumpskog ska vara minst 0,3 ha.
- Arealen av naturtypen Skogsbevuxen myr ska vara minst 1,5 ha.

Strukturer och funktioner:

- Träskiktet ska ha en naturlig bestandsstruktur i hela skötselområdet.
- Mängden stående och liggande död ved ska vara minst 20 m³/ha.
- Områdets hydrologi ska vara ostörd.
- Fornminnen ska vara i så gott skick som möjligt samt väl synliga.

Typiska arter:

- Minst 5 arter knutna till död barrved, t.ex. vedtrappmossa, grön sköldmossa, stubbtrådmossa, långfliksmossa och vedticka, ska kunna återfinnas årligen.

- Minst 10 arter knutna till sumpskog, t.ex. spädstarr, dvärghäxört, stor måntandsmossa, rörsvepemossa, källpraktmossa och dunmossa, ska ha stabila populationer i området.
- Minst 5 fågelarter typiska för barrnaturskog, t.ex. spillkråka, tjäder och tofsmes, ska kunna påträffas årligen.

Skötselåtgärder

- Skötselområdet lämnas i huvudsak för fri utveckling.
- Fornminnena Fjärsmän och Kyrkvägen (RAÄ Gunnilbo 62:1 resp. 65:1) friställs vid behov från sly, småträd och buskar samt fallna träd. (Ang. Kyrkvägen, se även 4.1 *Friluftsliv*.) Fornminnena Finnkällan och Bakträget (RAÄ Gunnilbo 63:1 resp. 64:1) kan lämnas för fri utveckling. För fornminnenas lägen, se beslutskarta (bilaga 1 till reservatsbeslutet).

Skötselområde 3: Huvudsakligen öppna kärr, ca 3 ha.

Bevarandemål

Areal:

- Den sammanlagda arealen av naturtyperna Intermediära kärr och gungflyn och Mineralrika källor och källkärr ska vara minst 2,8 ha.

Strukturer och funktioner:

- Områdets hydrologi och hydrokemi ska vara ostörda.
- Trädsiktets krontäckning ska vara högst 30 %.
- Fält- och bottenskikt ska domineras av starr och vitmossor/brunmossor.
- Igenväxningsvegetation ska hållas tillbaka.

Typiska arter:

- Minst 5 arter typiska för mineralrika kärr, t.ex. guldskedmossa, piprensarmossa, maskgulmossa och slätterblomma, ska kunna återfinnas årligen i södra delen av skötselområdet.

Skötselåtgärder

- Skötselområdet lämnas i huvudsak för fri utveckling.
- Vid behov röjs uppslag av sly och buskar, i första hand i södra delen av skötselområdet.

Skötselområde 4: Utvecklingsmark, ca 6 ha.

Bevarandemål

Areal:

- Den totala arealen naturskog ska vara minst 6 ha.

Strukturer och funktioner:

- Trädskiktet ska vara flerskiktat och ha naturlig föryngring.
- Död ved ska finnas i olika nedbrytningsstadier.

Typiska arter:

- Minst 3 arter knutna till naturskog ska kunna påträffas årligen.

Skötselåtgärder

- Skötselområdet lämnas i huvudsak för fri utveckling.
- Om möjligt, med hänsyn till skogsbruk utanför reservatet, grävs skogsbilvägen vid västra reservatsgränsen av längs gränsen för att förhindra fordonstrafik in i reservatet. Vägen med vändplan lämnas därefter att växa igen.

Friluftsliv

Naturreseptatet ska vara tillgängligt för allmänheten. Besökare ska informeras om reservatets värden, dess gränser och föreskrifter.

Bevarandemål

- Reservatets gränser ska vara tydligt utmärkta i terrängen.
- Besökare ska informeras om reservatets naturvärden och gällande föreskrifter.
- Besökare bör så långt möjligt kanaliseras till särskilda vandringsleder på fast mark, för att minimera risken för slitage i de känsligare delarna i anslutning till Utterdalsbäcken.
- Det ska finnas möjlighet att ta sig till reservatet med personbil.

Skötselåtgärder

- Reservatsgränsen märks ut i enlighet med svensk standard (SIS 03 15 22).
- Informationstavla sätts upp i anslutning till vändplanen vid reservatets nordvästra hörn samt vid de punkter där Kyrkvägen korsar norra resp. östra reservatsgränsen (se bilaga 2.1).
- En stig markeras med början vid vändplanen vid reservatets nordvästra hörn och förbinds med Kyrkvägen vid reservatets norra gräns. Även Kyrkvägen markeras som vandringsled längs sin sträckning inom reservatet (se bilaga 2.1).
- En besöksparkering anläggs i anslutning till vändplanen vid reservatets nordvästra hörn (se bilaga 2.1).
- Vägvisare till reservatet bör sättas upp vid den allmänna vägen i Färna samhälle, samt på lämpliga platser längs bruksningsvägarna mellan Färna och reservatet.

- Gränsmarkeringar och anordningar för friluftsliv underhålls. Informationstavlor och stigmarkeringar byts ut vid behov. Träd som faller över vandringsled flyttas eller sågas upp och lämnas på platsen.

5. Uppföljning och tillsyn

5.1 Uppföljning av skötselåtgärder

Förvaltaren ansvarar för att dokumentera utförda skötselåtgärder, samt bedöma om dessa leder till att bevarandemålen uppfylls.

5.2 Uppföljning av bevarandemål

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs regelbundet. Uppföljning av bevarandemålen (se stycke 4) ska ske genom standardiserade inventeringar.

5.3 Tillsyn

Länsstyrelsen ansvarar för att tillsyn sker inom området.

6. Kostnader och finansiering

Alla i planen redovisade åtgärder bekostas av offentliga medel. Även andra finansiärer, exempelvis fonder eller stiftelser, kan bli aktuella. Dessa medel ska i så fall administreras av Länsstyrelsen.

7. Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Enligt stycke 4 och 5.

Tabell 2. Intervall för genomförande och prioriteringsgrad på åtgärden: (1) Högsta prioritet; (2) Hög prioritet; (3) Lägre prioritet.

Skötselåtgärd	När	Skötselområde	Prio
Gränsmarkering	Snarast		1
Informationstavlor	Snarast	Se bilaga 2.1	1
Vandringsleder	Snarast	Se bilaga 2.1	1
Besöksparkering	Snarast	Se bilaga 2.1	1
Vägvisare till reservatet	Snarast		2
Underhåll av fornminnen och anordningar för friluftslivet	Vid behov	Se bilaga 2.1	1
Röjning av igenväxningsvegetation i kärr	Vid behov	3	2
Uppföljning av utförda skötselåtgärder	Efter åtgärd	Samtliga	1
Uppföljning av bevarandemål	Minst vart 12:e år	Samtliga	3

8. Referenser

Cederberg B. & Löfroth M. (red.) 2000. *Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

- Gärdenfors U. (red.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hallingbäck T. 1995. *Ekologisk katalog över lavar*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.
- Hallingbäck T. 1996. *Ekologisk katalog över mossor*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.
- Hallingbäck T. & Aronsson G. (red.) 1998. *Ekologisk katalog över storsvampar och myxomyceter*. Artdatabanken, SLU, Uppsala. 2:a uppl.
- Länsstyrelsen i Västmanlands län 1976. *Skinnskattebergs kommun. Översiktlig naturinventering. I. Allmän del*. Meddelande 1976:18.
- Länsstyrelsen i Västmanlands län & Skogsstyrelsen 2006. *Strategi för formellt skydd av skog i Västmanlands län*. Beslut 2006-04-24, dnr 511-2798-04 (Lst), 675/06 7.71/S (SKS).
- Löfroth M. (red.) 1997. *Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000*. Naturvårdsverket förlag, Stockholm.
- Naturvårdsverket 2004. *Skyddsvärda statliga skogar. Delrapport över uppdrag om naturvärdesbedömning och skydd av viss skog – Svealand utom Dalarnas län*. Rapport 5341.
- Naturvårdsverket 2005. *Vattenkällor som refuger för försurningskänsliga bottendjur*. Rapport 5409.
- Nitare J. (red.) 2005. *Signalarter – Indikatorer på skyddsvärd skog. Flora över kryptogamer*. Skogsstyrelsens förlag, Jönköping. 3:e uppl.
- Nordiska ministerrådet 1984. *Naturgeografisk regionindelning av Norden*. Berglings Arklöv.
- Övriga källor
- ArtDatabanken. Artportalen, <http://www.artportalen.se/>.
- Lantmäterimyndigheterna 1934. *Karta över de fastigheter som Kronan förvärvat av Färna Bruks Aktiebolag*. Akt 19-GUN-190.
- Lantmäteristyrelsen, okänt år. *Geografisk delineation över Skinnskatteberg, Gunnilbo och Hed socknar i Västmanlands län*. Akt T13-1:2.
- Lantmäteristyrelsen 1696. *Geometrisk karta över Färna bruk samt väster Färna i Gunnilbo socken*. Akt T13-15:1.
- Lantmäteristyrelsen 1816. *Karta över alla ägorna till Färna bruks gård*. Akt T13-15:2.
- Lantmäteristyrelsen 1817. *Karta över alla ägorna till Långnäla bolby*. Akt T13-32:1.
- Lingdell P-E, Limnodata HB, Skinnskatteberg. Muntlig information (Utterdalsbäcken med källor).

Pettersson T. 2002. Inventeringsrapport. Länsstyrelsen i Västmanlands län.
Rikets allmänna kartverk 1905-11. Häradsekonomiska kartan, skala 1:20 000.
Kartblad 82-19 Färna.
Rikets allmänna kartverk 1964. Ekonomiska kartan, skala 1:10 000. Kartblad 11G
5a Färna.
Riksantikvarieämbetet. Fornminnesregistret, Gunnilbo socken.
Skogsstyrelsen. Skogens Pärlor, <http://www.skogsstyrelsen.se/>.
Sveriges geologiska undersökning 1997. Jordartskartan, skala 1:50 000. Serie Ae
nr 120, kartblad 11G Västerås NV.
Sveriges geologiska undersökning 2005. Berggrundskartan, skala 1:50 000. Serie
K nr 12, kartblad 11G Västerås NV.

Bilaga

2.1 Skötselplanekarta

Länsstyrelsen
Västmanlands län

Skötselplane- karta

Bilaga 2.1

Tillhörande Länsstyrelsens beslut
om bildande av naturreservatet
Utterdalen

Dnr 511-956-07, 2010-05-28

Teckenförklaring

- Informationstavla
- Besöksparkering
- Vandringsled
- Skötselområde 1
- Skötselområde 2 - 4
- Väg

Skala: 1:8 000

0 125 250 500 meter

